

FIZIČKO OKRUŽENJE U ODGOJNO-OBRAZOVNOM PROCESU

Sažetak

S obzirom na različite definicije, teško je precizno odrediti koja sve područja kurikuluma obuhvaća. Podrazumijeva skup smjernica, precizno planiranih i implicitnih, koje odgojno-obrazovni proces vode zadatcima i sadržajima koji teže ostvarenju cilja. Skrivenim/implicitnim kurikulumom smatra se sve ono što učenici usvoje kroz vrijednosti učitelja, školskoga i razrednoga fizičkog okruženja, školskih rituala i slično. Jedno od najvažnijih obilježja skrivenog kurikuluma je to što kroz njega učenici usvajaju dominantne i za određenu kulturu prihvatljive obrasce ponašanja i reagiranja, čime se zapravo utječe na oblikovanje vrijednosti, stavova i uvjerenja. Iako se uglavnom povezuje sa skrivenim porukama koje, svojim ponašanjem i načinom reagiranja, učitelji i ostalo osoblje škole šalju učenicima, ne treba zanemariti skrivene poruke koje šalje fizičko okruženje. Drugim riječima, upravo je organizacija prostora, prije svega učionice, jedan od najvažnijih čimbenika skrivenog kurikuluma kojim se može utjecati na čovjeka (učenika i ostale subjekte) i na njihovo ponašanje. Učenici (posebno razredne nastave) u školi, odnosno svojim učionicama provode oko 5-6 sati dnevno, pet dana u tjednu pa se može pretpostaviti koliko je važno kako se osjećaju u okolini u kojoj borave. Brojni suvremeni autori prostorno-materijalno okruženje smatraju nezaobilaznim preduvjetom kvalitetnog učenja i cjelovitog razvoja učenika. Suvremeni odgojno-obrazovni proces podrazumijeva holistički pristup. Dijete je aktivan sudionik, u centru zbivanja pa bi i prostor trebao biti prilagođen njegovim interesima i osobinama. Bilo da je riječ o svjetlosti, bojama ili prostornom rasporedu, fizičko okruženje razreda može učeniku omogućiti aktivnu poziciju u procesu učenja i odrastanja. U ovom se radu raspravlja o važnosti okruženja kao i o materijalno-prostornim uvjetima koji bi mogli imati motivacijsku ulogu za odgojno-obrazovni rad i za učenička postignuća.

Ključne riječi: razredno okruženje, skriveni kurikulum, prostorni koncepti, mentalno zdravlje

1. Uvod

S obzirom na broj sati koje učenici provode u školi, odnosno u razredu, vrlo je važno kako se u tom okruženju osjećaju. Težnja cjelodnevnoj nastavi, kao obliku organizacije škola, to će vrijeme dodatno povećati.

Kurikulum, doslovno preveden s latinskoga, označava „tijek“ kroz pouku, koji prema određenom planu i programu vodi do određenog cilja. Označava pisani dokument kojim su određene strategije i načini postizanja unaprijed definiranog i određenog cilja. Njime se „p(r)opisuju sadržaji učenja i njihovi ishodi

u obliku znanja“ (Petrović-Sočo, 2009: 124). Glatthorn (2000, prema Domović, 2009) navodi i opisuje sedam vrsta kurikuluma:

1. preporučeni kurikulum – to je onaj koji obično izrađuju stručnjaci
2. napisani ili službeni kurikulum – onaj koji pronalazimo u službenim dokumentima
3. izvedeni kurikulum ili kurikulum koji se poučava – odnosi se na ono što učitelji implementiraju u svojem radu
4. podupirući kurikulum – podrazumijeva resurse koji doprinose u implementaciji kurikuluma
5. izmjereni/procijenjeni kurikulum – evaluiran kurikulum
6. naučeni kurikulum – ono što učenici zaista i nauče
7. skriveni kurikulum – onaj koji se odnosi na implicitnu praksu specifičnu za određenu obrazovnu sredinu.

Jedno od važnijih obilježja kurikuluma jest dinamičnost, jer je pod utjecajem znanstvenih otkrića, kao i društveno-kulturnim, političkim, gospodarskim i informacijsko-tehnolojskim utjecajima (Sablić, 2014), te njegova implicitnost, odnosno skrivenost. Skriveni se kurikulum odnosi na ono što učenici usvoje iz fizičkog okruženja, prostornog uređenja i procedura unutar odgojno-obrazovne ustanove te odnosa među subjektima (Nikšić Rebihić i Novosel, 2018), te prije svega na socijalno-emocionalni aspekt odgojno-obrazovne skupine, koji je nužan u procesu neposrednog izvođenja (Lepičnik Vodopivec, 2013). Suvremena nastava podrazumijeva učenika u središtu procesa, aktivnog sudionika u odgojno-obrazovnom procesu te bi i fizičko okruženje učenika trebalo biti prilagođeno potrebama suvremenog djeteta.

2. Fizičko okruženje

Fizičko okruženje u odgojno-obrazovnom procesu odnosi se na sve ono što učenike okružuje. Uređenje i izgled učionica, školske zgrade i dvorišta uvelike može pridonijeti kvaliteti odgojno-obrazovnog procesa.

U prošlosti su učionice služile isključivo za smještaj što većeg broja djece, što je u skladu s tradicionalnim pristupom obrazovanju, gdje je učitelj u središtu procesa te se nastava odvija uglavnom frontalno. Suvremeno shvaćanje nastave stavlja učenika u središte odgojno-obrazovnog procesa pa se s tim u skladu mijenja i odnos prema uređenju škola, školskih dvorišta i učionica. Još je Maria Montessori, kreirajući vlastitu pedagogiju, veliku pozornost posvetila fizičkom okruženju. Montessori-učionica podrazumijeva okolinu uređenu na način da zadovolji djetetove razvojne potrebe te da motivira učenike na istraživanje i učenje. Osim ormarića koji su otvoreni i puni materijala kojima se učenici

slobodno koriste, u učionici se nalaze kutiće za čitanje, pisanje, matematiku, slikanje, modeliranje i hobije. Posebno mjesto zauzima i tepih na kojem učenici mogu formirati krug unutar kojeg slobodno komuniciraju. Cijelo je fizičko okruženje usmjereno učeniku i iskustvenom učenju kako bi učenici razvijali svoje fizičke i intelektualne sposobnosti (Matijević, 2001).

Uz razrednu samoupravu u obliku suradnje, samostalnost u radu i učenju, suradnju učenika u razredu i slobodniji izraz djece u širem značenju, Freinetova se filozofija odgoja temelji i na učenju otkrivanjem u poticajnoj okolini (Laun, 1982; prema Jagrović, 2007). Temelj njegove pedagogije jesu rad i vještina te škola okrenuta djetetu, a ne državi (Matijević, 2001). Učionica je, tako, uređena na način da zadovolji učeničke potrebe za učenjem, radom i igrom. Stolci i stolice nisu složeni za frontalni rad, već se prostor organizira prema potrebama učenika i aktivnosti kojom se bave. Prostor je prilagođen najraznovrsnijim aktivnostima učenika. Unutar učionice nalazi se ležaj za odmor, hladnjak za pića i akvarij s ribicama ili pak kavez s pticama (Jagrović, 2007).

I Rudolf Steiner, osnivač valdorfske pedagogije, smatra kako je predmet učenja cijeli svijet i kompletan čovjek, stoga se za učenje, na primjer brojenja, rabe kesteni i ostali materijal iz prirode. U prostoru nema mnogo udžbenika, već oni nastaju kao rezultat učeničkog rada koji se oblikuje prema sjećanju i pamćenju. Zidovi učionica obojeni su različitim bojama, ovisno o dobi djece (od toplijih prema hladnijima), te su uređene s obzirom na temu kojom se trenutačno bave, a pritom su učenici okruženi okolinom u kojoj putem osjetilnih podražaja uče i istražuju (Hallwachs i Seitz, 1997).

Iako alternativne pedagogije ističu važnost poticajne okoline na razvoj učeničkih intelektualnih, fizičkih, socijalnih i emocionalnih sposobnosti, i danas nailazimo na hladne učionice, sa starim drvenim klupama okrenutim prema katedri. Zidovi učionica često su sivi ili bijeli neovisno o dobi učenika koji u njima borave i/ili sastavu razreda. Na zidu se nalazi zelena ploča za pisanje kredom te nekoliko panoa na kojima su često izvješeni samo „najbolji“ likovni radovi.

Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj u članku 25. propisuje opremu na razini učionice koju čine: radni stolovi za učenike – dvosjedi, radni stolovi za učenike – jednosjedi, stolci s naslonom za učenike, stol za nastavnika s računalom, stolac s naslonom za nastavnika, trodijelna školska ploča, audiolinija, zidna ploha za izložbe: ploča s mekom oblogom i magnetna ploča, ormari, vitrine i police (za pohranu), prva pomoć (Državni pedagoški standard, 2008). Iz ovog je popisa moguće zaključiti kako Državni pedagoški standard još uvijek udovoljava uvjetima tradicionalne, a ne suvremene nastave. Škole su često u financijskim nemogućnostima da bi osigurale učenicima i učiteljima suvremeniju opremu. Tako smo svjedoci da u 21. stoljeću mnoge škole u Republici Hrvatskoj imaju samo osnovnu opremu u svojim učionicama, a učitelji su prepušteni vlastitim kreativnim sposobnostima

da učenicima osiguraju što poticajnije sredinu za rad. Kako suvremena nastava podrazumijeva inovativne pristupe učenju, poput suradničkog učenja, u skladu s razvojem pedagoške teorije i prakse, te prisutnost informacijsko-komunikacijskih tehnologija u svim aspektima života, pa tako i u školi, mijenja se i koncept učionice (Lončar-Vicković i Rumora, 2018). Upravo je, informacijsko-komunikacijska tehnologija nužna za suvremeno učenje i poučavanje. Lončar-Vicković i Rumora (2018) smatraju da bi, s obzirom na potrebe suvremenih učenika, te s obzirom na trenutačne spoznaje, učionice trebale biti opremljene pametnim pločama, interaktivnim ekranima ili projektorima, računalima, kamerama, mobilnim namještajem i slično.

„Škola, kao mjesto socijalizacije, kreativnosti i suradnje, je ta koja se mora brinuti o djetetovom kognitivnom, socijalnom, emocionalnom i tjelesnom razvoju. A to čini stvaranjem fizički i psihički sigurnog i stimulativnog okruženja koje sadrži i nudi razne razvojno prikladne materijale, zadatke i mogućnosti učenja.“ (Košir, 2023: 5).

3. Poticajno okruženje za učenje

„Razredno okruženje sastavni je dio procesa učenja pa ono utječe na svakog nastavnika i učenika“ (Marsh, 1994: 31). Elementi učionica koji su u skladu s učeničkim potrebama: fleksibilnost (pomicanje stolova i stolica s obzirom na način rada), udobnost (namještaj za sjedenje), senzorna stimulacija (boje zidova, tepiha, rasvjeta), tehnološka podrška te na kraju decentralizacija (važnost cijele ustanove za učenje) (Oblinger, 2006).

Istraživanja pokazuju kako i ravnatelji i učitelji prepoznaju školski interijer kao važan faktor u postizanju boljih učeničkih rezultata. Također, učenici koji su pohađali škole koje su imale učionice prekrivene tepisima postizali su bolje akademske rezultate u odnosu na učenike koji su boravili u učionicama s tvrdim podovima (Tanner i Langford, 2003).

Arapović (2007, prema Jelić, 2021) svojim je istraživanjem pokazao da su ugodne emocije češće u dobro koncipiranim i funkcionalnim prostorima nego u onima u kojima nisu ostvareni bitni preduvjeti za ugodno emocionalno doživljavanje. Takvi su ugodni doživljaji važni za povećanje stupnja zadovoljstva i učenika i učitelja te za stavove učenika prema učiteljima i obrnuto.

Na učenje, stavove, ponašanje i uspjeh učenika može utjecati boja učionice, temperatura i akustika u učionici te ostali čimbenici (Marsh, 1994). Prostor učionice čini važnu odrednicu učeničkih rezultata te se upravo zbog toga ne bi trebao zanemarivati, već, naprotiv, treba mu se posvetiti posebna pozornost.

S obzirom na činjenicu, koju ističu neki pedagozi, da se pri svjesnom usvajanju sadržaja najviše zadržava ono što subjekt učini sam (90 %), nešto manje ono što izgovori (70 %), zatim ono što vidi i čuje (50 %) te najmanje ono što čita (10 %) (Neufert, 2002), i prostor bi trebao biti prilagođen i opremljen na način da učenici samostalno mogu učiti čineći.

U Estoniji, zemlji s jednim od najboljih školskih sustava u Europi, učionice imaju staklene zidove prema hodnicima pa su na taj način svima vidljive. Stolovi unutar učionice nepravilnih su oblika pa se mogu spajati poput slagalica, ovisno o načinu rada i potrebama učenja. Stolci su na kotačima. U učionicama se nalaze kauči, fotelje i trosjedi, tako da se učenik tijekom sata može sa svojeg stolca preseliti na kauč ako mu je tako lakše pratiti nastavu. Sloboda kretanja ključna je za poticanje učenika i njihov produktivniji rad.

U Finskoj se velik naglasak stavlja na pripremu učenika za život. Upravo su zato učionice opremljene kućanskim aparatima gdje učenici uče kuhati jednostavnija jela, koristiti se perilicom rublja, glačalom i sl. Vrata učionica uvijek su otvorena, a učenici i učitelji odjeveni su ležerno te su često u čarapama, što dolikuje pravoj kućnoj atmosferi. Učionice su prostrane i svijetle sa zidovima pastelnih veselih boja. Mnogo je pomoćnih sredstava koja doprinose boljoj organizaciji i realizaciji nastavnog procesa.

Pojedine škole okreću se suvremenosti te kreiraju „učionice budućnosti“, koje podrazumijevaju fleksibilnost i funkcionalnost prostora za učenje i poučavanje. Takve učionice podrazumijevaju najmoderniju informacijsko-komunikacijsku tehnologiju, podjelu u zone kako bi omogućavale istovremeno odvijanje nekoliko aktivnosti, a takvo uređenje rezultira dojmom svijetlih, poticajnih i aktivnih prostora za učenje i poučavanje (Lončar-Vicković i Rumora, 2018).

4. Što mi možemo učiniti?

S obzirom na to da uređenje škola i razreda u Republici Hrvatskoj niti prati suvremene potrebe pojedinaca niti je u skladu sa suvremenom pedagoškom praksom, često se oslanjamo na kreativnost i sposobnosti učitelja da prostore učionica učine što ugodnijima za boravak djece. Na tehnološku opremljenost ne mogu utjecati, ali ipak postoje načini na koje će prostor učionice učiniti učenicima ugodnijim za boravak i učenje.

4.1. Zidovi

Boje na zidovima mogu imati utjecaj na ponašanje, ali i na kognitivne sposobnosti. Neka istraživanja pokazuju kako boje utječu na motivaciju i znatiželju učenika. Istraživanja Greenea, Bella i Boyera (1983, prema Žirovnik Grudnik,

2022), pokazuju kako žuta uzrokuje više podražaja od drugih boja, što dovodi do veće recepcije. Plass, Heidig, Hayward, Homer i Um (2014, prema Žirovnik Grudnik, 2022) utvrdili su kako korištenje toplih boja poput žute i narančaste učenicima pomaže u učenju. Pri izboru boja zidova u učionici valja voditi računa i o smještaju učionice pa bi tako one okrenute sjeveru trebale biti obojene toplim, a one koje gledaju na jug hladnim bojama. Također, ne treba zanemariti sastav razreda. Kakvi su učenici? Je li im potrebna stimulacija, što se može postići, recimo, crvenim i narančastim tonovima, ili ih je potrebno smiriti i opustiti, što će se postići hladnijim bojama? Valja napomenuti kako ipak za optimalne emocionalne i psihološke utjecaje na djecu u odgojno-obrazovnom okruženju treba upotrebljavati sve boje spektra u ravnoteži. Ipak, pretežno bi u školi trebale biti umirujuće boje, koje pridonose koncentraciji i potiču kognitivne procese kod učenika.

4.2. Fleksibilno sjedenje

Državnim pedagoškim standardom u učionicama se podrazumijevaju drvene klupe i stolci koji nisu dizajnirani za kretanje u prostoru. Potrebe suvremenih učenika bitno su drukčije. Osim što dugotrajno sjedenje na drvenim stolcima rezultira nepravilnim držanjem i bolovima u leđima, suvremeni učenik ima izraženu potrebu za kretanjem, što mu tradicionalni namještaj ne omogućuje.

Slika 1. Korištenje pilates-lopti (OŠ Stjepana Basaričeka, Ivanić-Grad)

Također, tijekom suvremene nastave često se očekuje izmjena načina rada što bi namještaj trebao pratiti svojom funkcionalnošću (lakše spajanje i razdvajanje stolova).

„Aktivno sjedenje“ jest noviji termin koji se odnosi na sjedala drukčija od tradicionalnih školskih stolica. To su alternativna rješenja aktivnog sjedenja poput stolaca na kotačićima, fleksibilnih stolaca bez naslona, kao i drugih suvremenijih rješenja poput pilates-lopti (švicarskih lopti) (Baretić, 2018). S druge strane, fleksibilno se sjedenje odnosi na učestalo mijenjanje sjedalica tijekom odgojno-obrazovnog procesa.

Ono što može pridonijeti boljem držanju, a da se ujedno zadovolji potreba za kretanjem učenika jest korištenje pilates-lopti umjesto stolaca. To, naravno, ne znači potpuno izbacivanje stolaca iz učionice, već njihova izmjena s obzirom na aktivnost i potrebe učenika i odgojno-obrazovnog procesa (Slika 1).

4.3. Interaktivni panoi i zidovi

Zidovi suvremenih učionica ne bi trebali služiti isključivo za postavljanje najboljih likovnih radova, često istih učenika. Na zidovima bi se trebali nalaziti interaktivni materijali koji od učenika zahtijevaju aktivnost. Naravno, sve u skladu s dobi i interesima učenika.

Tako je danas moguće uređenje zidova u vidu razrednih kalendara (Slika 2), koje učenici samostalno mijenjaju i/ili razrednih zaduženja.

Slika 2. Magnetni razredni kalendar

Razredni pozdravi koji se mogu nalaziti na zidu ili vratima učionice mogu pomoći učenicima da se osjećaju vrijedno i dobrodošlo u školu. Naime, učenici će svojim odabirom odrediti na koji će način pozdraviti učitelje, ovisno o raspoloženju i željama.

Zidovi se mogu upotrijebiti i u sklopu razrednog menadžmenta putem kojeg će učitelji pokušati utjecati na razredno ponašanje. Moguće je birati „Dijete tjedna“ koje će se naći na posebnom mjestu na zidu učionice s čime će ići i posebne povlastice ili skupljanje nagradnih zvjezdica (koje se dobivaju kroz prihvatljiva ponašanja učenika) u razrednu staklenku itd.

Razredna bojanka zanimljiva je jer može biti tematski povezana s lektirnim djelom i/ili nekim drugim motivom kojim se bave učenici. Može se aplicirati na zid, a učenici je boje i završavaju u razdoblju od nekoliko mjeseci (Slika 3).

Slika 3. Razredna bojanka

Što god učitelji odabrali, važno je da je sadržaj na zidovima interaktivan, aktualan i promjenjiv.

4.4. Kutići

Mnoge su pedagogije pokazale kako je organizacija učionice po kutićima korisna i poticajna za učenike. Učitelji mogu osmisliti različite kutiće u skladu s učeničkim interesima, dobi i sastavu razreda. Može se organizirati kutak za čitanje, igru s kockicama, kutić matematike ili društvenih igara. Učionice mogu imati i kutić za odmor kamo se učenici mogu skloniti kada trebaju biti sami i/ili jednostavno u trenucima kada su izgubili koncentraciju ili osjećaju kako ne mogu više aktivno pratiti nastavu. Takav kutić za odmor može biti kauč, strunjača ili nešto drugo, ovisno o mogućnostima učionice, škole i učitelja.

U svakom slučaju, i to će ovisiti o željama i sposobnostima svakoga pojedinog učitelja (Slika 4).

Slika 4. Kutić za odmor

5. Zaključak

U skladu s društvenim, političkim, tehnološkim i ekonomskim promjenama, mijenjaju se i pedagoška teorija i praksa, čime bi se trebao obuhvatiti i školski interijer. Razredno i školsko okruženje ima utjecaj na učeničku motivaciju, stavove i ponašanja te psihički i fizički razvoj. Tradicionalna učionica, opremljena sada već zastarjelom i jednostavnom opremom morala bi biti zamijenjena prostorom po mjeri suvremenog učenika. Prostor škola trebao bi arhitektonski pratiti potrebe pedagoške teorije i prakse, a učionice biti otvorenije, svijetle i akustično prihvatljive. Namještaj koji je trenutačno u učionicama valjalo bi zamijeniti namještajem koji će svojom fleksibilnošću pratiti dinamičnost odgojno-obrazovnog procesa.

Iako ne postoji idealan i univerzalan prostor, poticajnim okruženjem može se podrazumijevati onaj prostor koji će jednako poticajno djelovati na subjekte odgojno-obrazovnog procesa i na cjelokupan razvoj učenika.

Nažalost, proći će još neko vrijeme dok promjene školskog interijera ne zažive u svim učionicama Republike Hrvatske. Ipak, dovoljno motivirani i educirani učitelji i ravnatelji mogu u svoje učionice i škole unijeti male, ali nadasve vrijedne promjene.

6. Literatura

1. Baretić, S. (2018). *Prostorno uređenje škole iz građevinsko-arhitektonske i školske (pedagoške) perspektive*. Diplomski rad. Filozofski fakultet u Rijeci. file:///C:/Users/Korisnik/Downloads/baretic_sanja_ffri_2018_diplo_sveuc%20(1).pdf, Posjećeno 2. kolovoza 2023.
2. Domović, V. (2009). Kurikulum – osnovni pojmovi. Planiranje kurikuluma usmjerenoga na kompetencije u obrazovanju učitelja i nastavnika, *Priručnik za visokoškolske nastavnike*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
3. Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja. (2008). *Narodne novine*, 63/08, 90/10.
4. Hallwachs, U. i Seitz, M. (1997). *Montessori ili Waldorf?: knjiga za roditelje, odgajatelje i pedagoge*. Zagreb: Educa.
5. Jagrović, N. (2007). Sličnosti i razlike pedagoških modela Marije Montessori, Rudolfa Steinera i Célestina Freineta, *Školski vjesnik*, 56 (1-2): 65–77.
6. Jelić, T. (2021). *Skriveni kurikulum – utjecaj školskog interijera na doživljaje škole kod učenika i nastavnika*. Diplomski rad. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:570707>, Posjećeno 2. kolovoza 2023.
7. Košir, Š. (2023). Poticajno okruženje za učenje, *Varaždinski učitelj – digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, 6 (11). <https://hrcak.srce.hr/file/421002>, Posjećeno 2. kolovoza 2023.
8. Lepičnik Vodopivec, J. (2013). Vidljivi i skriveni kurikulum odgoja i obrazovanja za održiv razvoj, *Dijete vrtić obitelj*, 16 (74). <https://hrcak.srce.hr/file/234415>, Posjećeno 2. rujna 2023.
9. Lončar-Vicković, S. i Rumora, I. (2018). Učionica za sutra u zgradi od jučer – Kako arhitekti i pedagozi stvaraju novu školu. U: Dugonjić Jovančević, S., Mrak, I., Volf, G. (ur.). *Zbornik radova (Građevinski fakultet Sveučilišta u Rijeci)* 21 (1): 51–66.
10. Marsh, C. J (1994). *Kurikulum: temeljni pojmovi*. Zagreb: Educa.
11. Matijević, M. (2001). *Alternativne škole: Didaktičke i pedagoške koncepcije*. Zagreb: TIPEX.
12. Neufert, E. (2002). *Elementi arhitektonskog projektiranja*. Zagreb: Golden marketing.
13. Nikšić Rebihić, E. i Novosel, V. (2018). Implikacije skrivenog kurikuluma. U: E. Dedić Bukvić, S. Bjelan-Guska (ur.). *Ka novim iskoracima u odgoju i obrazovanju (350-360)*. Sarajevo: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu.
14. Oblinger, D. G. (2006). *Learning Spaces*. Educause. <https://www.educause.edu/ir/library/pdf/PUB7102.pdf>, Posjećeno 3. kolovoza 2022.
15. Petrović-Sočo, B. (2009). Značajke suvremenog naspram tradicionalnog kurikuluma ranog odgoja, *Pedagogijska istraživanja*, 6 (1-2): 123–138.
16. Sablić, M. (2014). *Interkulturalizam u nastavi*. Zagreb: Ljevak.
17. Tanner, C. K., Langford, A. (2003). *The Importance of Interior Design Elements as They Relate to Student Outcomes*. <https://eric.ed.gov/?id=ED478177> Posjećeno 25. kolovoza 2023.

18. Žirovnik Grudnik, P. (2022). Boje prostorija utječu na učenje. *Pogled kroz prozor, Digitalni časopis za obrazovne stručnjake*. <https://pogledkrozprozor.wordpress.com/2022/12/31/boje-prostorija-utjecu-na-ucenje/>, Posjećeno 25. kolovoza 2023.

PHYSICAL ENVIRONMENT IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract

It is often difficult to precisely determine which areas curriculum covers. It forms a set of planned and implicit guidelines that govern the educational process towards the tasks and the content derived from the goal. One of the characteristics of the curriculum is its hidden curriculum which includes everything that students adopt through the values of the teacher, the school, the classroom physical environment, the school rituals etc. One of the most important prerogatives of the hidden curriculum is that students adopt dominant patterns of behavior and reactions that are acceptable for a certain culture, which actually influences the formation of their values, attitudes and beliefs. Although it is mostly associated with the hidden messages that teachers and other school staff send to students through their behavior and reactions, we should not ignore the hidden messages that the physical environment sends. In other words, it is the organization of the space, in the classroom, that is one of the most important factors of the hidden curriculum, which can influence both, students and other subjects, and their behavior. Students (especially in lower primary classes) spend about 5-6 hours a day at school, five days a week, so it is of the outmost importance how they feel in the environment where they reside. Numerous contemporary authors consider the design and the layout of the classroom to be an indispensable prerequisite for quality learning and comprehensive students development. The modern educational process comprises the holistic approach. The child should be an active participant, in the center of the proces, and the space should be adapted to their interests and traits. Whether it is light, colors, furnishings materials or layout, the physical environment of the classroom can provide the student with an active position in the process of learning and growing up. This paper discusses the importance of the environment as well as the physical conditions that could have a motivational role in educational work and students' achievement.

Keywords: classroom environment, hidden curriculum, spatial concepts, mental health